

CHP, DP ve 27 Mayıs Devrimciliği

Taner TİMUR^(*)

Yakın Türk tarihi, bağımsız ve kendi kendini besleyen bir kapitalizm tarihi değildir. Türkiye’de kapitalizm, Kemalist dönemde devlet girişimleriyle, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra da dış kredi, dış yardım ve yabancı sermaye dürtüsüyle, fakat hep uluslararası kapitalizme bağımlılık koşulları içinde gelişti. Ulusal Kurtuluş Savaşımızın hedeflediği bağımsızlık siyasal bağımsızlığı ve Lozan’da İsmet Paşa, her şeyden önce yarı-sömürge bağlarını temsil eden kapitülasyonlara karşı savaş veriyordu. Buna karşılık o günkü koşullarda emperyalizmin somut ifadesi olan yabancı sermayeye karşı olmadığımız her vesile ile tekrarlanıyordu.¹

Lozan’da sömürgeci zihniyet yenildi, siyasal bağımsızlık kazanıldı, fakat emperyalizmi kovmak mümkün olmadı. Oxford’un eski hocalarından Lord Curzon, İngiliz emperyalizminin önünü ve ardını görebilmenin verdiği rahatlık içinde İsmet Paşa’ya şunları söylüyordu: "Reddettiklerinizin hepsini cebimize atıyoruz. Harap bir memleket alıyorsunuz, bunu kaldırmak için mutlaka paraya ihtiyacınız var. Bu parayı almak için gelip diz çökeceksiniz. Cebime attıklarımın hepsini çıkaracağım size."²

Yarı-sömürge bağlarıyla emperyalist bağlar arasındaki farkı belki de İsmet Paşa ölene kadar kavrayamadı ve 1960’larda gerçek anlamda emperyalizme kavga verenlere karşı "ortanın solu" politikasıyla "duvar örmeye" ça-

^(*) Prof. Dr., A.Ü. SBF

¹ Bu tezi ilk baskısı 1971’de çıkan *Türk Devrimi ve Sonrası* (İmge Yayınları, 5. baskı, 2001. s. 47-56) başlıklı kitabımda somut örnekler vererek ileri sürmüştüm. Bugün farklı bir şey söylemek için neden görmüyorum.

² İsmet İnönü; *İstiklal Savaşı ve Lozan*; Ankara, Atatürk Araştırma Kurumu, 1993. s. 28.

lıştı. Lozan'dan elli yıl sonra Lord Curzon'un tehditlerini anlatırken başbakan koltuğunda oturan devlet adamı, Londra'nın istediklerini Washington'un çoktan almış olduğunun acaba farkında mıydı?³

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde "*Liberal Misak*" kabul edilmiş ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında, ulusal burjuvazi yaratma amacıyla, birbiri ardına "teşvik kanunları" yürürlüğe konmuştu. 1930'ların devletçi politikası ise bir toplumsal dinamik sonucu olarak değil, uluslararası kapitalizme bağımlı bir ülkenin 1929 krizinin yıkıcı etkilerinden kurtulması amacıyla ortaya atıldı.⁴ Güçlü ve tutarlı bir sınıfsal temeli olmayan, teorik bir inanca dayanmayan bu devletçiliğin, savaş biter bitmez, Demokrat Parti'den önce C.H.P tarafından (ünlü 1947 Kurultayında) tasfiye edilmeye başlanmasında şaşılacak bir şey yoktu.⁵ Bu tasfiye Demokrat Parti yıllarında daha da somutlaştı ve hızlandı. Fakat belirtmek gerekir ki söz konusu tasfiye Menderes döneminde iktisadi devlet teşebbüslerinin nicelik olarak küçülmesi biçiminde olmadı. Tam tersine on yıllık D.P. iktidarında kamu sektörü büyüdü.⁶ Fakat devletçiliğin sınıfsal temeli ve anlamı, çok partili hayatla birlikte, değişmişti.

A. Menderes muhalefet yıllarında C.H.P. devletçiliğini eleştirirken bu politikanın "iktisadi kalkınmamızda manivela olarak kullanılacak ve topluluk içinde içtimai dayanışma ve adalet esaslarına yer verecek bir sistemle alakasının kalmadığını"⁷ söylüyor ve artık devletçiliğin "siyasi kanaat ve sınıf şuuru ile (biz vurguladık, T. T.) değil, ancak birtakım iktisadi ve maddi

³ İnönü'nün 1964'te Kıbrıs sorunu dolayısıyla ABD başkanı Johnson'un tehdit edici mektubuna öfkelenerek, "yeni bir dünya düzeni kurulur, biz de orada yerimizi alırız" dediği basına yansımış ve yankılar uyandırmıştır. Oysa İnönü'nün bunu söylediği sırada yanında olduğunu söyleyen eski dışişleri bakanlarından İlter Türkmen, bir yazısında belirttiğine göre İnönü bu sözlerinden bizzat kendisi ürkmüş, pişmanlık belirtileri sergilemişti.

⁴ Bu devletçilik, sonunda tasfiyesine yol açacak eksikliğine rağmen, Korkut Boratav'ın ifadesiyle "depresyonda Türk ekonomisini emperyalist sistemden kısmen koparabil(mesi)" ve "Kemalist yönetime, dönemin tartışılan hedeflenen şartlarından kaynaklanan potansiyel fazla üzerinde iktisadi ve merkezi kontrolde bulunarak bu fazlanın sanayileşme için fon olarak kullanma olanağı ver(mesi)" açısından elbette ki olumlu bir rol oynamıştır. Bkz. K. Boratav; *Devletçilik ve Kemalist İktisat Politikaları; Türkiye'de Devletçilik* (Der: N. Coşar) içinde; Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 115-142.

⁵ Burada Korkut Boratav'ın somut analize dayanan şu gözlemini aktaralım: "1946-1953 döneminin ortalarında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi, yaygın bir kanının aksine, iktisat politikaları ve ekonominin genel yönelişi üzerinde belirgin bir değişiklik meydana getirmemiştir." Bkz. *Türkiye İktisat Tarihi*, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1998. s. 76.

⁶ Dr. Dündar Sağlam'ın belirttiği gibi "1950-1960 döneminde KİT'lerin ekonomideki yeri nisbi olarak küçülmüşse de mutlak olarak büyüme gene de devam etmiştir." Bkz. Dr. D. Sağlam, *Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri*, Ankara, 1967. s. 212.

⁷ *Menderes Diyor ki* (yayına hazırlayan Ş. Esirci), İstanbul, Demokrasi Yayınları, 1947. s. 96, 97. (Menderes'in 1 Ekim 1947 tarihli konuşmasından)

bağlarla iktidar etrafında toplanan bir zümrenin tatbikine yarayacak bir sürü müdahalelerin vücuda getirdiği kötü bir sistemden başka birşey (olmadığını) iddia ediyordu. Kısaca, Menderes'e göre, "Halk Partisi, devletçilik şartları arasında halkın nafakasını öğütüp toz eden bir değirmen haline gelmişti." (s. 97)

Aslında D.P. lideri bu toplumsal analizinde yanılmıyordu. Gerçekten Savaş yıllarında ve daha sonra çok partili hayata geçerken devlet işletmeleri tam bir partizan araç haline getirilmişlerdi. Özellikle Savaş enflasyonunun yarattığı vurguncu zümre ve hayat pahalılığı halkı iyice bezdirmişti. "46 Ruhu" bu atmosferde doğdu; D.P. bu ortamda iktidara yürüdü. Ne var ki D.P. lideri de, iktidar yıllarında, farklı bir politika izlemedi. Sadece iktidar koalisyonundaki sınıfların görece ağırlıkları değişti.

Menderes "sınıf bilinci"nden olumlu bir biçimde söz ederken yanılmıyordu; fakat kastettiği sınıf, bir sanayi burjuvazisi olmaktan çok kapitalistleşmeye aday bir toprak ağaları sınıfı, bir alaturka "yunker"ler alayı idi. Kendisi de bir "yunker" olan Menderes, kısa bir sürede karizmaya dönüştürdüğü liderlik vasıflarıyla, Atatürk'ün kişisel bir kavga veren son başbakanı Celal Bayar'ı da asker-sivil aydınların intikamcı kesimlerine karşı bir kalkan haline getirmeyi becermişti.

27 Mayıs darbesinin iktidara getirdiği genç subaylar, devrimci hırslarına ve aldıkları riske rağmen CHP'yi dolaylı yollardan iktidara getirmekten öte bir şey yapamadılar. Devrimci bir programdan ve güçlü bir toplumsal dayanakta yoksundular. 1950'lerde Türkiye NATO'ya girmiş ve ikili anlaşmalar çerçevesinde ABD'ye yarı sömürge kokan bağlarla bağlanmıştı. İktidara "NATO ve CENTO'ya bağlıyız!" sloganıyla gelmiş bir hareketin başka türlü davranması da düşünülemezdi. Elbette ki durum Lozan öncesinin kapitülasyonları kadar ağır ve bağlayıcı değildi. Fakat ABD'ye verilen üs ve tesislerin yerini, sayısını ve bunlara yerleşen Amerikan personelinin ayrıcalıklarını bilenler pek azdı.

CHP paralelindeki küçük burjuva demokratları 1961 Anayasasıyla, DP döneminde sınıf ve zümre aracı haline getirilmiş devletçiliğe yeniden itibar sağladılar ve planlama fikrini kurumsallaştırdılar. Fakat egemen sınıfların yedek parçası ya da can simidi durumundaki küçük burjuva iktidarı, Menderes döneminin borçlarını İMF gözetiminde temizlemek ve istikrarı sağlamak misyonuyla yüklüydü. Ne var ki bu iktidar ait olduğu sınıfa özgü yarılgılar içinde bunu anlamıyor, anlamak istemiyordu. Kendisinde vehmetti-

gi misyonun bir hayalden ibaret olduğu ortaya çıkıp da çıplak gerçeklerle baş başa kalınca o kadar öfkeleni ki, Tanzimat'tan sonra Osmanlıların bile yürürlükten kaldırdıkları "sadrazam asma" alışkanlığına başvurmaktan kendini alamadı.

1961 idamları son derece çağdıydı ve Batı kamu oyunda "terrible Turk" (korkunç Türk) imajı bir süre yeniden canlandı. Fakat aynı idamlar iç politikamızda çok farklı ve uzun süreli bir etki yarattılar. Artık Türk demokrasisinde "asker faktörü" iyice yerleşiyor ve Türk Silahlı Kuvvetleri rejimin her zaman dikkate alınması gereken bir parçası haline geliyordu. Menderes'in melankolik hayaleti siyasetçiler ordusunun imge dünyasına damgasını vurmuş, siyaset loncası bundan gerekli dersleri çıkarmıştı.⁸ 'Yargılı infaz'dan bir yıl sonra Amerika'nın ünlü sosyologu E. Shils'in ortaya attığı "vesayetçi demokrasi" kavramı, belki de bir ölçüde Türkiye'den ilhamını alıyor ve Türkiye'de ilk uygulamasını buluyordu.⁹

Planlı devletçilik Türk ekonomisinde kamu sektörünün payını daha da artırmıştı. 1964 yılında Türkiye'de KİT'ler toplam yatırımın % 20'den fazlasını yapıyor, sigortalı işçilerin % 26'sını istihdam ediyor ve milli gelirin % 9,7'sini yaratıyordu.¹⁰ Devir teslim muamelesi, bir yıl sonra bu koşullarda yapıldı ve D.P. kadro değişikliğiyle ve yeni bir isim (A.P.) altında tekrar iktidara geldi. Şu farkla ki iktidar koalisyonunda otuz yıllık devletçiliğin güçlendirdiği burjuvazi ve Kemalizmi "irtica"ya karşı savaş anlayışına indirgemiş asker-sivil aydınlar kesimi ağırlığını artırmışlardı.

27 Mayıs'ın etkisiyle güçlenmiş bu "asker-sivil aydınlar" kategorisi kendi içinde kamplara ayrılmıştı. Bunun nedeni şuydu: 27 Mayıs hareketi Türk siyasal yaşamında, yeni bir Anayasa yapılarak seçimlere gitmekle kapanmayacak bir parantez açmıştı. Cumhuriyet'in ilanı ve Atatürk'le beraber kışlasına çekilmiş olan Türk Silahlı Kuvvetleri, isteseler de istemeseler de, artık siyasal hayatın bir parçası haline gelmişlerdi. Darbe yapan askerleri "tüpten çıkan macuna" benzetmek o günlerin moda yakıştırmasıydı.

Evet, güvenilmez politikacılar "kontrol" edileceklerdi. Fakat bu kontrol

⁸ Cumhurbaşkanlığı sırasında askerlerle uyum sağlamakta özel bir dikkat göstermiş olan Süleyman Demirel, Cumhurbaşkanlığından ayrıldıktan sonra şunları söylemişti: "Siz seçilmiş parlamentoyu hapisaneye götürürseniz, seçilmiş başbakanı götürür asarsanız ve bunu ülkenin entellektüelleri ve halk olarak alkışlarsanız, bana 2000'de gelip asker bu ülkede ne kadar siyasete hakimdir sorusunu sormayın." Neşe Düzel'le konuşma; *Radikal*, 6 Mayıs 2002.

⁹ Edward Shils; *Political Development in the New States*; Grovenhage, 1962. s. 61.

¹⁰ D. Sağlam; age. s. 213.

hangi doktrine, hangi ilkelere göre yapılacaktı? Elbette ki herkes Kemalistti; fakat bu yıllarda Kemalizm de tartışma konusu olmaya başlamış, farklı yorumlar ortaya çıkmıştı. Daha 27 Mayıs'ın hemen ertesinde, bizzat Milli Birlik Komitesi'nin kurduğu Anayasa Komisyonu'nda DP'nin bir "karşı devrim" olduğunu, Atatürk Cumhuriyeti'nin yozlaştığını, "İkinci Cumhuriyet" i kurarak Atatürk Cumhuriyeti'ne, *Birinci Cumhuriyet'e* dönmek gerektiğini ileri süren üyeler vardı. Aynı düşünce basında da güçlü taraftarlar buluyordu.¹¹ 1960-1965 yılları düşüncelerin hızla değiştiği, yeni arayışların kamu oyununda büyük yankılar uyandırdığı yıllardı.

1965 seçimlerini D.P. mirasına sahip çıkan Adalet Partisi'nin ezici bir ekseriyetle kazanması Türk Silahlı Kuvvetlerinin genç ve dinamik bir kesiminde bir yenilgi olarak yaşanmış ve burukluk yaratmıştı. Zaten daha önce, yarım kalmış bir "devrim"i tamamlamak için iki darbe girişimi olmuştu. Bu durumda 27 Mayıs'ta altüst olan askeri hiyerarşiyi yerine oturtmak, emir ve komuta zincirini yeniden kurmak, hareketin dışında kalmış disiplinli subaylar için acil bir görevdi.

1965'te iktidara tek başlarına gelen egemen sınıflar bozulan istikrarı sağlamada kendilerine düşeni yapmaya fazlasıyla gönüllüydüler. Bu konuda muhtemelen A.B.D.'nin de etkisiyle, şanslı bir temsilci de bulmuşlardı. Buyurgan ve kendini beğenmiş bir toprak ağası gitmiş, İnönü'lü koalisyonlar parantezinden sonra, iktidara, ürkek ve hesaplı bir mühendis gelmişti. Fakat uygulanan iktisat politikası, "planlı" ve "devletçi" olsa bile, sınıfsal anlamı itibariyle, daha önce uygulanan politikalardan farklı değildi. Sadece roller değişmişti. Vaktiyle Menderes nasıl liberalizm adına CHP hükümetlerini eleştiriyorsa, şimdi de Ecevit "sol" adına AP hükümetini eleştiriyordu. Oysa söylenen şeyler aynıydı: "Adalet Partisi'nin fiilen devletçi tutumuna bakıp da onun halktan yana bir iktidar olduğu, öyle bir iktidar haline geldiği sanılmamalıdır" diyordu Ecevit, "Adalet Partisi iktidarının elinde, devletçilik, bir kısım besleme özel teşebbüsün ve halkı sömürenlerin yararına işleyen bir devlet kapitalizmidir. Bir partizanlık ve siyasal rüşvet aracıdır."¹²

Bu politika iktidarla bütünleşmiş asker-sivil kadrolara pek ters gelmiyordu. Ne var ki askerlere daima şirin görünmek, keseleri açmak ve her an "şapkayı elinde bulundurmak" yeni dönemde yeterli olmuyordu. Çünkü küçük burjuva devrimcilerinin eseri olan 1961 Anayasası asker-sivil bürokrat-

¹¹ Bu görüş bazı Anayasa profesörleri dışında Akis ve Yön dergilerinde ifade edilmişti. Ayrıntı için bkz. T. Timur; *Sürüden Ayrılanlar*; İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000. s. 211-212.

¹² Bülent Ecevit; *Bu Düzen Değişmelidir*, Ankara, Tekin Yayınları, 1973. (ilk baskı 1968) s. 36.

lara kurumsal yetki ve garantiler şeklinde taze bir güç vermişti. Ayrıca 1960'lı yıllarda yükselen sol hareket bir kısım asker-sivil aydınları geleneksel Kemalizmi yeniden değerlendirme çabasına yöneltmişti. Artık Atatürk'ün iktisadi bağımsızlık olmadan siyasal bağımsızlık olamayacağını ifade eden görüşlerine dönmek, yapısal reformlara el atmak gerekiyordu. O tarihlerde ortaya çıkan bir deyimle "gardrop Atatürkçülüğü"ne paydos demenin zamanı gelmişti.

1960'ların yükselen devrimci atılımının çeşitli nedenleri vardır. Bunlar arasında 1961 Anayasası'nın "demokratik" niteliğine atfedilen önem günümüzde hala ilk planda yer alıyor. Oysa 1961 Anayasası ve ona göre yapılan hukuki düzenlemeler Türk Ceza Kanunu'nun faşist İtalya'dan alınmış ve daha da ağırlaştırılmış olan maddelerini ortadan kaldırmamıştı. Amerikanın en liberal üniversitelerinde bile klasikler arasında öğrencilere okutulan marksist yayınlar Türkiye'de hala tabuydu; dahası, ceza davalarının konusuydu. Oysa değişim, iç ve dış nedenlerle, toplumsal psikolojide, kolektif beklentilerde oldu. Uzun tek parti döneminin kısır ve ruhsuz politikacıları uyumsuz hale gelmişler ve bir lonca örgütünün basit çıkar çekişmeleri içindeki mensuplarına dönüşmüşlerdi. Bu bağlamda Cezayir ve Vietnam savaşları, özellikle genç beyinlerde sarsıcı etkiler yaptılar. Bu yıllarda hızla gelişen sol akımlar, başka nedenler arasında, bu manevi huzursuzluktan da kaynaklanıyorlardı.

60'lı Yıllar ve Devrimci Akımlar: Üç Türlü Sol

1960'larda Türkiye'yi sarsan sol akımların analizi zor ve zahmetli bir iş-tir. Ne var ki o dönemi yaşayan ve sol hareketlere katılanlar bu çözümlemeyi, bir ölçüde, kendi açılarından yapmış bulunuyorlar. Ben burada, bu öz eleştirileri göz ardı etmeden ve aradan geçen uzun sürenin sağladığı mesafeyle mümkün olduğu kadar polemik duygusundan kaçınarak 27 Mayıs sonrası sol akımlardaki bazı temel eğilimleri ortaya koymaya çalışacağım.

27 Mayıs ertesinde on yıllık D.P. yönetiminin birkaç saat içinde bir darbeyle bitişi birçok aydınımız tarafından demokrasinin iflası şeklinde algılanmıştı. Bu yüzden o güne kadar üzerinde bir uzlaşma olan "demokratik rejim" hızla tartışma konuları arasına girdi. Özellikle Kemalizmden gelen, kurucuları CHP saflarında araştırmacı olarak çalışmış bazı aydınlara göre, restore edilmeye çalışılan "*biçimsel demokrasi*" ile ülkenin hiçbir ciddi sorununa el atmak mümkün değildi. "YÖN" dergisi etrafında toplanan bu aydınlar kamu oyunda herhalde kendi beklediklerinden de fazla bir ilgi gör-

düler.¹³ Sosyalizme açık bir “yeni devletçilik” sloganı altında harekete geçen “devrimciler” 1960’ların solunun en önemli kollarından birini oluşturdu.¹⁴ O tarihlerde “küçük burjuva radikalizmi” olarak nitelenen bu hareket bir çok yönüyle 1930’ların KADRO hareketini anımsatıyordu.

Hemen aynı tarihlerde sendikacı, işçi ve aydınlardan oluşan bir küçük grup da Türkiye İşçi Partisi’ni kurmuştu. İşçi Partisi yöneticileri parlamenter demokrasiye sadıkdılar ve oyunu kurallarına göre oynamak istiyorlardı. Ancak mevcut demokrasiyi yeterli bulmuyorlar ve onu parlamenter mücadele içinde derinleştirmek istiyorlardı. Henüz Türk Ceza Kanunu’nun 141 ve 142. maddelerinin yürürlükte olduğu bir dönemde ilk hedef hukuki ve siyasal planda olmalıydı. Fakat yeni Anayasa’nın, kendi formülleriyle, “eksiksiz ve tastamam” uygulanması da işçi sınıfının kavgası için elverişli bir ortam oluşturacaktı.

Başlangıçta Yöncüler ve TİP’liler arasında dostluk ve dayanışma ilişkileri vardı. Bir kısmı sol fikirleri yeni keşfetmiş, bir kısmı da yıllarca soğuk savaşın baskısını hissetmiş bu aydınlar arasında karşılıklı anlayış ve hoşgörü doğal sayılmalıydı. Ne var ki Türkiye toplumu ve siyasal rejimi ile ilgili teşhisleri, er geç bu gurupları karşı karşıya getirecekti. Bu kapışmayı farklı bir kanaldan siyaset kanalına girmeye çalışan başka bir grup hızlandırdı. Bu grup, devrimci strateji olarak “*Milli Demokratik Devrim*” tezini savundukları için o dönemde “*MDD*’ciler” olarak isimlendirilen ve özellikle gençlik arasında çok etkili olan bir guruptu.

Aslında sol Kemalist Yöncülerle MDD’ciler arasında fazla ortak bir taraf yoktu. MDD tezi Üçüncü Enternasyonal’in faşizme karşı 1930’larda geliştirdiği “halk cephesi” fikrinin emperyalist bağımlılık içinde yaşayan ve köklü demokratik geleneklerden yoksun bir ülkeye uygulanmasına yönelikti. Türkiye’de bu tezin lideri durumunda bulunan Mihri Belli, Savaş Yıllarında illegal TKP’ye girmiş ve 27 Mayıs’ın başlattığı görelî özgürlük ortamı içinde eyleme geçmişti.¹⁵ Böyle bir hareket Yön lideri Doğan Avcıoğ-

¹³ Bu konuda bkz. Hikmet Özdemir; *Kakınmada Strateji Arayışı, YÖN Hareketi*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1986.

¹⁴ Burada Üniversitede genç bir asistan olarak yazı hayatıma Yön dergisinde başladığımı belirtmek isterim. Marksist fikirlerle 1962 Ekimi’nde gittiğim Fransa’da tanıştım.

¹⁵ Mihri Belli, yaşam hikayesinde belirttiğine göre, “Brejnev zamanında yurt dışında birkaç siyasi mülteciye kurdukları örgüte değil” Mustafa Suphi, Şefik Hüsnü, Reşat Fuat, Nazım Hikmet vb. gibi gerçek devrimcilerin partisine girmişti. Bkz. M. Belli; *İnsanlar Tanıdım*, İstanbul, Doğan Kitap, 2000. s. 232.

lu'nun, ilhamını siyasal planda Kemalist ulusçuluk, iktisadi planda da sol keynescilikten alan programıyla nasıl uyuşabilirdi? Uyuşma her iki tarafın Türkiye'de küçük burjuva kökenli asker-sivil aydınlara verdikleri "devrimci" misyondan kaynaklandı. Bu tez ise kendilerini 1961 Anayasası'yla onarılan demokrasinin ağır bir eleştirisine ve Kemalizmin kazançlarını elden çıkarmış bir "karşı-devrim"e karşı kavgaya götürüyordu. Bu kavga, 27 Mayıs darbesinin izlerinin henüz çok güçlü olduğu bir ortamda ister istemez bir askeri hareket çağrısı olarak yorumlanacaktı.

Milli Demokratik Devrim tezi, Türkiye'de savunulduğu şekilde en özlü ifadesini Mihri Belli'nin kaleme aldığı bir kitapçıkta buldu.¹⁶ Burada "Milli Demokratik Devrim bütün milli sınıf ve zümrelerin devrimi" olarak sunuluyor ve başarısı da "milli güçler arasında devrimci güç birliğinin (Milli Cephenin) kurulması" (s.23) koşuluna bağlıyordu. Bu cepheye sosyalizmden gelen proleter devrimcilerle Kemalizmden gelen devrimcilerin işbirliği öncülük yapacak ve devrimi başarıya götüreceklerdi. Devrimi kesintisiz bir şekilde sonuna kadar götürmek ve tamamlamak için de işçi ve yoksul köylülerin en bilinçli unsurlarından oluşan ve *Milli Cephe* içinde "hegemonya" gerçekleştiren bir 'öncü parti' şarttı. Bu haliyle Mihri Belli'nin broşürü aynı zamanda "TİP oportünizmi"ne karşı gerçek bir sosyalist parti için çağrı niteliği taşıyordu.

Üçüncü Enternasyonal'in kan ve terle yüklü tecrübelerini yansıtan bu fikirler o günün psikolojisine uygundu ve özellikle devrimci gençlik arasında büyük bir taraftar kitlesi buldu. Fakat henüz sözü edilen parti kurulmadığı gibi çabalar da bu yönde seferber edilmemişlerdi. Tam tersine "proleter devrimciler"nin tüm çabaları kurulmuş ve 1965 seçimleriyle ilk kez parlamentoya temsilciler sokmuş olan Türkiye İşçi Partisi'ni ele geçirmeye yönelmişti. Bu yüzden MDD'cilere göre "başlangıçta egemen çevrelerin onayı ve kurulu sömürü düzenini korumakla görevli organların desteği ile tertiplenmiş bir icazetli sosyalizm oyunu" olan TİP içinde "ilçe ilçe, il il mücadele verilmekte"ydi.¹⁷ Bu mücadeleyi egemen sınıflar keyifle seyrettiler ve ellerinden geldiği ölçüde kışkırttılar.

MDD'cilere göre Kemalist devrim çoktandır karşı-devrim eğilimleri taşıyordu. "27 Mayıs 1960'ı izleyen pek kısa bir süre hariç, çeyrek yüzyılı

¹⁶ Mihri Belli; *Milli Demokratik Devrim*, Ankara, Aydınlik Yayınları, 1970.

¹⁷ Age. s. 46-47. Mihri Belli 12 TİP kurucusundan "üçünün polis çıkması"ndan da söz ediyordu.

aşan bir tarihi dönem boyunca, Türkiye'nin gidişi karşı-devrim doğrultusunda bir gidiş olmuştu." Ve "savaştan sonra uygulanan Filipin demokrasiciliği karşı-devrimci sınıfların ağır basmasının siyasi üst yapıdaki tezahürü"nden ibaretti. (s. 25) Bu bağlamda Yöncüler ve MDD'ciler "*Filipin demokrasisi*" ya da "*cici demokrasi*" olarak niteledikleri rejimi aşağılamada tam bir dayanışma içindeydiler.

Temel sloganları "*tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye*" olan MDD'ciler, "gerçek demokrasi"yi kurmak için, görüldüğü kadarıyla, önce "Filipin demokrasisi"ni yıkmak istiyorlardı. Bu konuda başlıca dayanakları 27 Mayıs hareketinin ortaya çıkardığı ve devrimci güçler içinde yer alan bir kesimdi. "Küçük burjuva radikalleri" olarak nitelenen bu kesimin ideolojisi "günümüz şartlarına uydurulmuş bir Atatürkçülük" (s. 62) idi ve bu kategoride Türk subayları özel bir yer işgal ediyorlardı. "Harp tarihinin kaydettiği en büyük savaşlardan muzaffer çıkan Türkiye'nin asker aydını", "Güney Amerika'nın kendi halkından kopuk ordularının yaldızlı üniformalı operet subaylarına benzetme çabaları" bu yüzden hüsrana uğrayacak, "tarih ağır basacak, gelenek üstün gelecek"ti. (s. 62)

Ne yazık ki tarih ağır basmadı, gelenek üstün gelmedi. Türkiye'nin o günkü nesnel koşullarında buna olanak da yoktu. NATO'yla (kontr-gerillası ve istihbarat örgütü de dahil) organik bağlar içindeki bir ordudan komünist ya da komünizme yol açan bir devrim beklemek marksist bir analizden kaynaklanamazdı.¹⁸ Evet, tarih ve gelenek ağır basmadı; buna karşılık, bu tezin de etkileriyle, Türkiye solunda küçük burjuva bireyciliği ve bölünme eğilimleri ağır bastı. Henüz serbest bir seçimde ancak % 3 kadar oy alabilmiş bir hareket, kısa bir sürede ve haşın bir rekabet içinde bir sürü fraksiyona bölündü ve her fraksiyona da yıllarca yeraltı faaliyetlerin her türlü acılığını çekmiş komünist hareketin acımasız suçlamaları egemen oldu. O tecrübeden geçmemiş, sosyalizmi bir kaç kitap okuyarak yeni öğrenmekte olan gençlerde ise bu suçlamalar çok daha kolay bir kullanım alanı buldular. "Pasifist", "revizyonist", "oportünist", "hain", "ajan" vb... Bu gibi sıfatlar Türkiye'nin o zamana kadar en saygın çevrelerinde inanılmaz bir hafiflikle kullanılmaya başlandılar. O günlerde sol hareket içinde az çok adını

¹⁸ *Milli Demokratik Devrim* broşürünün yayınlanmasıyla hemen aynı zamanda 27 Mayısçı bir subay, belgesel bir eserde "uzun yıllar önce yenersek, yurdumuzdan kovmuş olduğumuz kapitülasyonların ve emperyalizmin yıllar sonra yalnız A.B.D. ile yapılmış olan ikili anlaşmalar yoluyla yurdumuza nasıl geri gelmiş olduklarını yakın tarihimizin akışı içinde belgeler ve olaylara dayanarak açıklamaya" çalışıyordu. Haydar Tuçkanat, *İkili Anlaşmaların İçyüzü*, Ankara, Ekim Yayınları, 1969.

duyurup da bu sıfatlara muhatap olmamış "devrimci" yok gibidir. Öyle ki Mihri Belli'nin kendisi de çok geçmeden bu sıfatların hedefi olmaktan kurtulamamıştı.¹⁹

Hareketin başlangıç noktasını teşkil eden Türkiye İşçi Partisi başka bir gelenekten geliyordu. Stalinist yöntemlerin yıprattığı ve yozlaştırdığı TKP geleneğinden uzaktı. Bizzat Sovyetler Birliği'nde, 1956'da, XX. Komünist Partisi Kongresi'nde Stalin kültü ve stalinist yöntemler mahkum edildiğine göre bunda garipsenecek bir şey yoktu. TİP teorisyenleri marksizmi her şeyden önce bir analiz yöntemi ve eylem klavuzu olarak kabul ediyorlar ve daha çok Batılı marksist hareketlere kulak veriyorlardı. 1965 seçimleri ile parlamento'ya 15 milletvekili sokmuşlar ve çok zor şartlarda, büyük baskılar altında çalışmaya başlamışlardı. Seçim zaferleri ne kadar mütevazı olursa olsun harekete bir güven sağlamıştı ve "kestirme yollara", "tepeden inmeciliğe" iltifat etmiyorlardı.²⁰ MDD militanları ile böyle bir psikoloji içinde karşılaştılar. Savundukları "sosyalist devrim" stratejisini Türkiye'nin somut koşullarıyla ilgili derin bir düşünce ve inceleme süreci içinde geliştirmemişlerdi. Bunu, biraz da alelacele, MDD'cilerle karşı bir tepki psikolojisi içinde geliştirmişlerdi.²¹ Ayrıca "sosyalist devrim"i anlayış şekilleri Milli Demokratik Devrimden çok farklı değildi. Örneğin Behice Boran'a göre sosyalist devrim "tam bir sosyalist düzenin ön şartlarını hazırlayacak, sosyalist rotada kalkınmanın, hatta sosyalizmin kuruluşunun ilk aşaması"²² olacaktı. TİP yöneticilerinin asıl karşı çıktıkları Milli Demokratik Devrimin "geniş cephe" fikrinden çok darbeci tutumdu. Ne var ki sosyalizmin bir

¹⁹ 1970 sonlarında Mahir Çayan ve üç arkadaşı birlikte kaleme aldıkları "Aydınlık Sosyalist Dergiye Açık Mektup"ta Mihri Belli yönetimindeki *Türk Solu* dergisini "bütün eylemi proleteryasız bir cephe kurma eyleminden başka bir şey değildi" diye eleştiriyorlardı. Daha sonra da "bizleri de revizyonizmin batağına çekmeye çalışan bu hain klikten ellerimizi kurtardık" diye övünüyorlardı. *Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C)*; İstanbul, Yar Yayınları, 1988. s. 234, 354.

²⁰ Bu konuda TİP yöneticileri arasında tam bir uyum vardı. Doğan Avcıoğlu'nun büyük yankılar uyandıran *Türkiye'nin Düzeni* başlıklı kitabını TİP'e yakın Emek dergisinde ben de bu açıdan eleştirmiştim. Bkz. Ertan Cengiz, *Teorisiz Bir Devrimci; Emek*, No: 8, 11 Eylül 1969. (Mecburi görev sırasında kaleme alındığı için takma isim kullandığım bu yazıya, önemi dolayısıyla değil, genç bir asistan olarak o günkü pozisyonumu belirtmek açısından gönderme yapıyorum.)

²¹ Sadun Aren "Tip Olayı, 1961-1971" başlıklı eserinde şunu yazmıştır: "Önce şunu belirtmek isterim ki, TİP yöneticilerinin 'Türkiye'nin önündeki devrim aşaması nedir?' diye bir sorunları olmamış, bu nedenle de bu konuda bir görüş oluşturmamışlardır. Şimdi özetleyeceğim görüş ('Sosyalist devrim stratejisi', T. T.) MDD'cilerle savaşım sırasında oluşturulmuştur." İstanbul, Cem Yayınevi, 1993. s. 220.

²² Behice Boran; *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1992. (ilk baskı 1968) s. 326. B. Boran'ın MDD tezini "İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle yeni bağımsızlığına kavuşmuş ülkeler için düşünülp ortaya atılmış bir tez" olarak görüyordu. s. 323.

"tarikatçılık" halini aldığı yıllarda bir "Sol Vahabılık" tutkusu çok geçmeden onları da sardı ve onlar da en üst katlarda bölünmeye başladılar.

1968 yılı, üniversite işgallerine varan eylemlerle Türkiye'de MDD'ci tez ön plana çıkarken, Sovyetlerin Çekoslovakya'ya müdahalesi de enternasyonalist dayanışma tartışmasını ateşledi ve TİP yönetiminde "sonun başlangıcı"²³ oldu. "Revizyonizm" ve "oportünizm" suçlamaları artık TİP içinde de geçer akçe olmuştu. Bu bölünmelerin tarihçesi ve tartışması bizzat fraksiyonların en yetkili temsilcileri tarafından yapılmıştır ve bunların ayrıntısına girmeyeceğim. Fakat bir bütün olarak o dönemin görüntüsü şuydu: 27 Mayıs'ı izleyen altı yedi yıl içinde, niceliğinin üstünde bir güce sahip olsa bile yine de Türkiye genelinde marjinal bir hareket olan Türkiye solu, egemen sınıflardan çok kendi arasında acımasız bir kavgaya girmişti. Bu kavgada en yaygın görüşler o zamanlar "zinde kuvvetler" de denilen küçük burjuva radikallerinden beklenen "kestirmeci", daha açık bir deyimle darbeci görüşler oldular. Nitekim darbe de, çok geçmeden, 12 Mart 1971'de geldi ve Türk Silahlı Kuvvetleri içindeki "radikaller", İnönü'nün "önemli bir yirmi dört saat" dediği bir zaman diliminde ve bizzat İnönü'nün katkısıyla ordudan dışlandılar. İlginçtir ki ertesi gün gazeteler bu haberi, on altı devrimci örgütün bir basın toplantısıyla Meclis'in feshini ve iktidarın Silahlı Kuvvetlere devrini istedikleri haberiyle birlikte veriyorlardı.²⁴ Ordu da türdeşlik yeniden kurulduktan sonra da, farklı görüşteki devrimciler birbirlerini suçlamaya devam ederken, egemen sınıfların istihbarat raporları onların hepsini aynı kefeye koyuyor, faşist bir zihniyetle hain, sapık ya da beyni yıkanmışlar olarak niteliyordu.²⁵

Otuz kırk yıl önceki bu tartışmaların bugün için bir ilginç yönü, güncel bir tarafı var mıdır?

Son otuz kırk yıl içinde Türkiye'nin sınıfsal yapısı ve uluslararası kapitalizm içindeki konumu çok değişti. Zaten günümüzde "küreselleşme" söz-

²³ Mehmet Ali Aybar; *TİP Tarihi*; İstanbul, BDS, 1988. Cilt: III. s. 9. Aslında TİP yönetiminde daha önce de önemli ayrılıklar çıkmıştı. Sadun Aren, daha 1963'te parti programı hazırlanırken, Aybar'ın "işçi sınıfı öncülüğü" yerine "köylü sınıfı öncülüğü"nü savunduğunu yazar. Age. s. 217. Sovyet müdahalesine TİP yönetimi tümüyle karşı çıkmış, B. Boran bu konuda Milliyet gazetesinde bir de yazı yazmıştı. Bölünme M. Ali Aybar'ın "Türkiye'ye özgü demokrasi" anlayışını giderek daha kuvvetle ve enternasyonalizmi reddeder şekilde vurgulaması sonucu ortaya çıktı.

²⁴ Örneğin bkz. *Milliyet*, 17 Mart 1971. Devrimci örgütler arasında Dev-Genç, Türkiye Öğretmenler Sendikası, Mimarlar Odası vb. bulunuyordu.

²⁵ Bu konuda 3 Kasım 1972'de MİT'in Ankara Atatürk Orman Çiftliği'ndeki Marmara Köşkü'nde verdiği brifinge göz atmak yeter derecede aydınlatıcıdır. Bkz. *Marmara Brifingi, Devletin Gözüyle Sol ve Sağ Örgütler*; İstanbul, Kaynak Yayınları, 1995.

cüğünün ifade ettiği gibi uluslararası kapitalizm de, emperyalist niteliğini kaybetmeden, yeni bir aşamaya girdi. Artık bu koşullarda Türkiye’de üretim biçiminin feodal mi, Asya tipi üretim biçimi mi, yoksa kapitalist mi olduğu tartışmaları önemini kaybetmiş bulunuyor. Üçüncü Enternasyonal kökenli "strateji" tartışmaları da günümüzde kimseyi ilgilendirmiyor. Fakat değişmeyen bir şey var. O da Türk kapitalizminin Özal’lı küreselleşme bağlamında daha da bağımlı hale gelen yapısı ve toplumsal formasyonumuzda hala önemli bir yer işgal eden küçük burjuva kökenli devrimcilerin bireyci, buyurgan ve katı tavırları. Elbette ki bu bağlamda 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 darbelerinin yarattığı acıları, eziklikleri ve rövanş duygularını unutamayız. Fakat yine de mutlaka açıklanması gereken bir nokta kalıyor: Parazit sınıfların bu kadar egemen olduğu, gelir dağılımının giderek daha da bozulduğu, krizden krize sürüklenen bir toplumda nasıl oluyor da hiçbir devrimci parti % 1’i aşan bir temsil oranına ulaşamıyor? Bunu açıklamak için, elbette ki, özellikle 1980’li yıllarda Türkiye toplumundaki evrim, ekonominin "küreselleşme" süreci incelenmeli, sınıfsal analizi yapılmalı, ya da yapılmış olan analizler derinleştirilmelidir. Fakat bana öyle geliyor ki artık bununla yetinemeyiz. Bu durumu anlamak için, daha da gerilere gidilerek, modern Türk ulusunun ve ulusçuluğun nasıl şekillendiği; Osmanlı’dan devralınan ve tam anlamıyla tasfiye edilemeyen zihin yapısı ve değer sistemimiz; toplumsal olgu olarak din; "laiklik" in tarihi ve felsefi anlamı; her yönüyle Kürt Sorunu vb. gibi konular yeniden düşünülmesi, yeniden değerlendirilmeli ve bilime dayanan bir eylem programı geliştirilmelidir.

Devrim bilinci her şeyden önce bir tarih bilincidir ve eğer sosyalizm bir bilimse, bilim gibi uygulanmalıdır.